

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені
С.З. Гжицького

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО КЛІНІЧНОЇ ПРАКТИКИ

зі спеціальності
227 «Терапія та реабілітація»

спеціалізація
227.1 «Фізична терапія»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Львів – -2024

УДК 619:331.582.2

Івасик Н., Гринчишин О., Гречка В., Ковалик А., Вальчишин І., Кучма Ю. Методичні вказівки до клінічної практики зі спеціальності 227 «Терапія та реабілітація» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Львів: ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького. 2024. – 136 с.

Рецензенти:

Герцик А.М. – д.фіз.вих., професор кафедри фізичної терапії та ерготерапії УКУ

Тиравська О.І. – к.фіз.вих., доцент кафедри терапії та реабілітації ЛДУФК ім. Івана Боберського

Рекомендовано
навчально-методичною комісією
спеціальності 227 «Терапія та реабілітація»
Протокол № 2 від 18.09.2024 р.

Рекомендовано
навчально-методичною радою
факультету громадського розвитку та здоров'я
Протокол № 2 від 19.09.2024 р.

© Івасик Н.О., 2024
© ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького, 2024

ВСТУП

Згідно з Законом України «Про вищу освіту» та галузевою складовою державного стандарту України з вищої освіти зі спеціальності 227 «Терапія та реабілітація» для другого (магістерського) рівня вищої освіти обов'язковою компонентою освітньо-професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів освіти є практична підготовка.

Клінічні практики є невід'ємною важливою складовою практичної підготовки та є важливим етапом підготовки висококваліфікованих фахівців в галузі 22 «Охорона здоров'я». Проведення практики має забезпечити подальше поглиблення та закріплення теоретичних знань та практичних навичок для всебічного застосування їх у процесі практичної, наукової, дослідницької діяльності в закладах освіти та лікувально-реабілітаційних установах різної форми власності, де необхідні фахівці з фізичної терапії та ерготерапії.

Організація та методичне забезпечення клінічних практик здійснюється відповідно до вимог Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», галузевою складовою державного стандарту України з вищої освіти зі спеціальності 227 «Терапія та реабілітація» для другого (магістерського) рівня вищої освіти.

«Клінічна практика з фізичної терапії у нейрореабілітації»

Клінічна практика проводиться в обсязі 9 кредитів (270 годин) для надання реабілітаційних послуг (фізичної терапії) пацієнтам при відновному лікуванні уражень чи захворювань нервової системи тривалістю 6 тижнів. Тривалість робочого дня – 6 годин (при 5-денному робочому тижні) 180 год + 90 год самостійної роботи. Вихідні дні – субота і неділя.

«Клінічна практика з фізичної терапії у педіатрії»

Клінічна практика проводиться в обсязі 9 кредитів (270 годин) для надання реабілітаційних послуг (фізичної терапії) пацієнтам при відновному лікуванні дітей та підлітків з ураженнями чи захворюваннями різних систем організму тривалістю 6 тижнів. Тривалість робочого дня – 6 годин (при 5-денному робочому тижні) 180 год + 90 год самостійної роботи. Вихідні дні – субота і неділя.

«Клінічна практика з фізичної терапії у геронтології та геріатрії»

Клінічна практика проводиться в обсязі 9 кредитів (270 годин) для надання реабілітаційних послуг (фізичної терапії) пацієнтам при відновному лікуванні у осіб похилого віку з ураженнями чи захворюваннями різних систем організму тривалістю 6 тижнів. Тривалість робочого дня – 6 годин (при 5-денному робочому тижні) 180 год + 90 год самостійної роботи. Вихідні дні – субота і неділя.

«Клінічна практика за професійним спрямуванням»

Клінічна практика проводиться в обсязі 12 кредитів (360 годин) для надання реабілітаційних послуг (фізичної терапії) пацієнтам при відновному лікуванні у осіб похилого віку з ураженнями чи захворюваннями різних систем організму тривалістю 8 тижнів. Тривалість робочого дня – 6 годин (при 5-денному робочому тижні) 240 год + 120 год самостійної роботи. Вихідні дні – субота і неділя.

Базами практики є лікувально-реабілітаційні установи, санаторії, реабілітаційні відділення міських лікарень, які забезпечені висококваліфікованими кадрами і відповідають вимогам програми практики.

З базами практики університет завчасно укладає Договір на її проведення за встановленою формою. Ці угоди є юридичною підставою для проведення практики. Тривалість дії угоди погоджується договірними сторонами. Вона може визначатися на період

конкретного виду практики або на терміном на три роки з правом автоматичної пролонгації, якщо одна із сторін завчасно не заявить про його розірвання.

У окремих випадках студенти за погодженням з кафедрою можуть самостійно підбирати для себе місце проходження практики і пропонувати його для укладання відповідної угоди, за умови відповідності лікувально-оздоровчої установи всім вимогам програми практики.

Література

1. Анатомія та фізіологія людини: підручник. Сидоренко ПІ, Бондаренко ГО, Куц СО. 5-е вид., Київ: Медицина, 2015. – 296 с.
2. Балаж М, Марченко О. Обґрунтування застосування фізичної реабілітації у комплексній терапії ішемічної хвороби серця у поєднанні з метаболічним синдромом Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2011;2: 47–49.
3. Бас О, Герцик А, Тиравська О. Клінічна практика з фізичної терапії при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату: метод. рек. Львів: Галицька видавнича спілка, 2022. 64 с.
4. Білянський О.Ю., Кисіль О.Ю., Федечко М.Й. Фізична терапія осіб похилого віку з артеріальною гіпертензією після перенесеного інфаркта
5. Варавіна ОМ, Батрак ОВ Обґрунтування методики реабілітації студентів з патологією кардіореспіраторної системи. Фізичне виховання студентів вищих навчальних закладів : здобутки, проблеми та шляхи їхнього вирішення у контексті вимог Болонської декларації: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Київ, 2007. С. 183.
6. Герцик А, Тиравська О. Обстеження як функціональна підсистема фізичної реабілітації/терапії при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату. Молодіжний наук. вісник Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання і спорт : зб. наук. пр. – Луцьк, 2016;22: 65-73.
7. Герцик А. М. Теоретико-методичні основи фізичної реабілітації /фізичної терапії при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату : монографія Львів: ЛДУФК, 2018. 388 с.
8. Герцик А. Створення програм фізичної реабілітації/терапії при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату. Слобожанський науково-спортивний вісник,2016;6(56).
9. Горбаль А, Горох Є, Насрідінов Р, Процюк А. Дані для паліативної допомоги: міжнародний досвід, українська практика, стандарти, індикатори, оцінки. Український центр суспільних даних, «Відродження», 2018. 60 с.
10. Губа ЮВ. Принципи ведення хворих на хронічне обструктивне захворювання легень з урахуванням наявності соматопсихічних порушень. Дис....к.м.н. 14.01.27 – пульмонологія. Дніпропетровськ, 2027. 222 с.
11. Гуляєв НВ. Порівняльний аналіз шкал-опитувальників для оцінки тяжкості захворювання та рівню працездатності у пацієнтів з патологіями плечових суглобів. Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія, 2019;2:54-63
12. Зайко МН, Биць ЮВ, Кришталь МВ, редактори. Патолофізіологія. 4-те вид. Київ: Медицина; 2014. 751 с.
13. Івасик Н, Тиравська О. Алгоритм реабілітаційного обстеження дітей з бронхо-легеневими захворюваннями. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2016;4(54): 42–46.
14. Івасик Н. Модель планування індивідуальної програми фізичної реабілітації/терапії дитини з бронхо-легеневим захворюванням. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2017; 2(58): 34–39.
15. Івасик Н. Особливості дозування фізичного навантаження при фізичній реабілітації дітей з бронхо-легеневими захворюваннями. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.] – Київ, 2016;11: 50-53.
16. Івасик Н. Складання індивідуальної програми з фізичної реабілітації для дітей з бронхо-легеневими захворюваннями. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту. ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2016;9(79)16, с. 47–51.
17. Івасик Н. Теоретико-методичні основи фізичної реабілітації/терапії дітей шкільного віку з бронхолегеневими патологіями. Монографія. Львів: ЛДУФК; 2018. 393 с. <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/13496>

18. Івасик Н. Фізична реабілітація при порушенні діяльності органів дихання. 2-ге вид. Львів: Український бестселер; 2009. 192 с. <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/10915>
19. Івасик Н. Фізична реабілітація/терапія осіб з бронхо-легеневими захворюваннями у базі доказової медицини. В: Мицкан БМ, голова колегії. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. Івано-Франківськ; 2017; 25-26, с. 142–148.
20. Івасик НО, Левицька ЛМ. Побудова реабілітаційного діагнозу в клінічній практиці фізичного реабілітолога при бронхо-легеневих захворюваннях у дітей. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2016; 10(80)16, с. 51–55.
21. Івасик НО, Тиравська ОІ. Особливості дозування фізичного навантаження при фізичній реабілітації дітей з бронхо-легеневими захворюваннями. В: Тимошенко ОВ, редактор. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Зб. наук. пр. Київ; 2016; 11(81)16, с. 49–53.
22. Кияк ЮГ, Молчко ОЮ, Білянський ОЮ. Кардіореабілітація при гіпертонічній хворобі. *Wiadomości lekarskie. Czasopismo polskiego towarzystwa lekarskiego*, 2018;LXXI(9):1809–1814.
23. Кобелев С. Ю. Мануальний м'язовий тест – ефективний спосіб визначення сили м'язів для осіб з пошкодженням спинного мозку // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Львів, 2004. – Вип. 8, т. 2. – С. 455–459.
24. Коваль СМ, Мисниченко ОВ, Літвінова ОМ, Барановська ГВ. Когнітивні порушення та деменція у хворих на артеріальну гіпертензію. Частина II. Нейропсихіатричні діагностичні тести. Сучасна стратегія лікування хворих і підходи до профілактики розвитку порушень когнітивних функцій
25. Козявкін ВІ, Качмар ОО, Волошин ТБ. Система класифікації великих моторних функцій у дітей з церебральним паралічем. Розширена та уточнена версія. Соціальна педіатрія та реабілітологія, 2012; 2(3):74-82
26. Козьолкін ОА, Ревенько АВ, Медведькова СО. Хвороба Паркінсона : сучасні аспекти діагностики і лікування : навчальний посібник для студентів IV курсу медичного факультету вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації по спеціальності «Лікувальна справа», «Педіатрія», лікарів-інтернів спеціальності «Неврологія», лікарів неврологів, сімейних лікарів 2-ге видання, допрацьоване та доповнене. Запоріжжя: ЗДМУ, 2017. 158 с.
27. Коритко З. І. Фізіологічні механізми формування рухових навиків і рухових якостей: лекція. Львів, 2019. 9 с.
28. Корольков О, Болховітін П, Королькова А, Наср Аль Калі. Результати застосування методу безперервного пасивного руху в процесі фізичної реабілітації хворих з патологією колінного суглоба. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2017;4:68-72.
29. Крук Б. Р. Реабілітаційна картка обстеження осіб з ураженням хребта та спинного мозку : додаток до лекцій. - Львів, 2019. 15 с.
30. Лябах АП, Турчин ОА, Пятковський ВМ, Кучер ІВ. Порівняльний аналіз систем оцінки функції стопи. Вісник ортопедії, травматології та протезування, 2021;2: 4-9
31. Настанови Світової Фізіотерапії «Клінічний компонент освітньої програми базового рівня підготовки фізичного терапевта» <https://world.physio/guideline/clinical-education>
32. Невропатологія [Текст] : підручник для студентів, лікарів-інтернів ВМНЗ III-IV рівнів / Володимир Миколайович Шевага, Анжела Володимирівна Паснок, Божена Володимирівна Задорожна. - 2-е вид., перероб. і доп. - К. : Медицина, 2009. 655 с.
33. Олекса А. П. Ортопедія. Тернопіль : ТДМУ, 2006. 528 с.

34. Рокошевська В. Фізична реабілітація хворих після перенесеного мозкового геморагічного інсульту в умовах стаціонару : метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фізкульт. профілю Львів, 2010. 93 с. <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/8000>
35. Сфера діяльності фізичного терапевта/фахівця фізичної реабілітації: інформаційний посібник Українська асоціація фізичної терапії Доступно на: <http://www.physrehab.org.ua/textbook.html>
36. Тимрук-Скоропад К.А., Івасик Н.О. Клінічна практика з дисципліни «Фізична реабілітація при порушеннях діяльності дихальної системи». Програма та метод. рекомендації Л.: ЛДУФК, 2019. — 48 с.
37. Тиравська О. І. Реабілітаційне обстеження осіб після хірургічного лікування кил міжхребцевих дисків поперекового відділу хребта. Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. – Львів, 2009;13(3):171–175.
38. Тиравська О. І. Фізична реабілітація осіб, оперованих з приводу кил міжхребцевих дисків поперекового відділу хребта : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.03 „Фізична реабілітація” Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Львів, 2010. 20 с.
39. Тиравська О. Характеристика фізичних вправ, які використовуються при лікуванні кил міжхребцевих дисків поперекового відділу хребта. Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. - Львів, 2007; 11(2):С. 333–336.
40. Уніфікований клінічний протокол екстреної медичної допомоги. Гостра дихальна недостатність: наказ МОЗ України від 15.01.2014 р. № 34.
41. Уніфікований клінічний протокол первинної медичної допомоги дорослим та дітям. Гострі респіраторні інфекції: наказ МОЗ України від 16.07.2014 р. № 499.
42. Уніфікований клінічний протокол первинної медичної допомоги дорослим та дітям. Саркоїдоз: наказ Міністерства охорони здоров'я від 08.09.2014 р. № 634.
43. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Рак легень: наказ МОЗ України від 04.06.2014 р. №387.
44. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Туберкульоз: наказ МОЗ України від 21.12.2012 р. № 1091.
45. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. ХОЗЛ: наказ Міністерства охорони здоров'я від 27.06.2013 р. № 555.
46. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) та паліативної медичної допомоги. Деменція. Наказ МОЗ від 19.07.2016 № 736. 64 с.
47. Шкали та інструменти для оцінки стану тяжкохворого пацієнта та визначення потреби у паліативній допомозі. Посібник для застосування у клінічній практиці. Київ: ТОВ «Видавничий дім «КАЛИТА», 2021. 79 с
48. Agostini P, Knowles N. Autogenic drainage: the technique, physiological basis and evidence. *Physiotherapy*. 2007; 93(2): 157–163.
49. Aliverti A, Macklem PT. The major limitation to exercise performance in COPD is inadequate energy supply to the respiratory and locomotor muscles. *Journal of Applied Physiology*. 2008;105:749–751.
50. Almeida P, Rodrigues F. Exercise training modalities and strategies to improve exercise performance in patients with respiratory disease. *Revista Portuguesa de Pneumologia*. 2014;20(1):36–41.
51. American Association of Cardiovascular and Pulmonary Rehabilitation Robertson, L (Ed.) (2006) *Cardiac Rehabilitation Resource Manual*. Champaign: Human Kinetics.

52. American Association of Cardiovascular and Pulmonary Rehabilitation Williams, M.A. (Ed.) (2004) Guidelines for Cardiac Rehabilitation and secondary Prevention programs. Champaign: Human Kinetics.
53. American College of Sports Medicine (2006) Guidelines for Exercise Testing and Prescription. 7th Edition. Baltimore, Maryland: Lippincott Williams & Wilkins.
54. American College of Sports Medicine. ACSM's Guidelines for Exercise Testing and Prescription. Philadelphia :Lippincott Williams & Wilkins, 2000
55. American Diabetes Association (2013) 'Standards of Medical Care in Diabetes—2013', *Diabetes Care*, 36: S11-S66.
56. Association of Chartered Physiotherapists in Cardiac rehabilitation (2009) Standards for Physical Activity & Exercise in the Cardiac Population.
57. ATS Statement: Guidelines for the Six — Minute Walk Test. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine*. 2002;166:111–117.
58. Autogenic Drainage VCU Medical center [Internet]. Available from: http://www.intmed.vcu.edu/about/institutes/adultcf/infocenter/docs/VCUCF_Autogenic-Drainage.pdf
59. Bjarnason-Wehrens, B. Mayer-Berger, W. Meister, E.R. Baum, K. Hambrecht, R. And Gilen, S. (2004) Recommendations for resistance exercise in cardiac rehabilitation. Recommendations of the German Federation for Cardiovascular Prevention and Rehabilitation'. *European Journal of Cardiovascular Prevention and Rehabilitation*, 11(4):352-61.
60. Boissonnault WG, Goodman CC. Introduction to pathology of the musculoskeletal system. In: Goodman CC, Guller KS, and Boissonnault WG editors. *Pathology: Implications for the Physical Therapist*, ed. 2. Philadelphia: Saunders; 2003. p. 821.
61. Breathing Exercises for Bronchopulmonary Disease [Internet]. Available from: <https://www.medify.com/treatments-conditions/breathing-exercises-treatment-bronchopulmonary-disease>
62. British Association for Cardiovascular Prevention and Rehabilitation. (2012) The BACPR standards and core components for cardiovascular disease prevention and rehabilitation 2012. 2nd Edition. London: British Cardiovascular Society.
63. British Association of Cardiac Rehabilitation. "Risk Factors" in Brodie, D. ed. (2006) *Cardiac Rehabilitation: An Educational resource*. Buckinghamshire: Colourways Ltd.
64. Burtin C, Hebestreit H. Rehabilitation in Patients with Chronic Respiratory Disease Other than Chronic Obstructive Pulmonary Disease: Exercise and Physical Activity Interventions in Cystic Fibrosis and Non-Cystic Fibrosis Bronchiectasis. *Respiration*. 2015;89:181–189.
65. Cardiac rehabilitation. Available from: <http://www.pnmedyczych.pl/spnm.php?kory=369> (accessed 22.12.2013)
66. Chaves GSS, Fregonezi GAF, Dias FAL, Ribeiro CTD, Guerra RO, Freitas DA, Parreira VF, Mendonca KM.P. [Chest physiotherapy for pneumonia in children](#). *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2013; 9.
67. [Chen YC](#), [Wu LF](#), [Mu PF](#), [Lin LH](#), [Chou SS](#), [Shie HGJ](#). Using chest vibration nursing intervention to improve expectoration of airway secretions and prevent lung collapse in ventilated ICU patients: a randomized controlled trial. *Journal of the Chinese Medical Association*. 2009;72(6): 316–322.
68. Clinical Procedures for Safer Patient Care Authors:Clynda Rees Dovle and Jodie Anita McCutcheon (<https://opentextbc.ca/clinicalskills/chapter/3-4-positioning-a-patient-in-bed/>)
69. Cuccurullo S. *Physical Medicine and Rehabilitation Board Review*, 3rd Edition New York: Demos Medical Publishing; 2015. 1010p.
70. da Cruz MM, Ricci-Vitor AL, Borges GL, da Silva PF, Ribeiro F, Vanderlei LC. Acute hemodynamic effects of virtual reality based-therapy in patients of cardiovascular rehabilitation: cluster randomized crossover trial. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*. 2020 Jan 8.

71. de Macedo RM, Faria-Neto JR, Costantini CO, et al. Phase I of cardiac rehabilitation: A new challenge for evidence based physiotherapy. *World J Cardiol.* 2011;3(7):248–255. doi:10.4330/wjc.v3.i7.248
72. Evidence Reports/Technology Assessments, No. 2. Chesnut RM, Carney N, Maynard H, et al. Rockville (MD): Agency for Health Care Policy and Research (US); 1999 Feb. (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK32901/#A1348>)
73. Expanded Hammersmith Functional Motor Scale for SMA (HFMS). PNCR Network for SMA, 2009. 32 p.
74. Freitas DA, Dias FAL, Chaves GSS, Ferreira GMH, Ribeiro CTD, Guerra RO, Mendonça KMPP. Standard (head-down tilt) versus modified (without head-down tilt) postural drainage in infants and young children with cystic fibrosis. *Cochrane Database of Systematic Reviews.* 2015;3.
75. Frownselter DL, Dean E. *Cardiovascular and Pulmonary Physical Therapy: Evidence to Practice.* 5th ed. Elsevier Mosby, 2013. 832p.
76. Glanzman AM, Mazzone E, Main M, et al. The Children’s Hospital of Philadelphia Infant Test of Neuromuscular Disorders (CHOP INTEND): test development and reliability. *Neuromuscul Disord.* 2010;20(3):155–161. doi:10.1016/j.nmd.2009.11.014
77. Grande AJ, Silva V, Andriolo BNG, Riera R, Parra S.A, Peccin MS. [Water-based exercise for adults with asthma](#). *Cochrane Database of Systematic Reviews.* 2014; 7: [DOI: 10.1002/14651858.CD010456.pub2].
78. https://meded.ucsd.edu/clinicalmed/pe_Cardiovascular_Exam.pdf (обстеження)
79. <https://moz.gov.ua/article/health/chomu-vinikajut-hvorobi-sercja-i-jak-minimizuvati-riziki>
80. <https://msktc.org/tbi/factsheets/Cognitive-Problems-After-Traumatic-Brain-Injury#Recommended>
81. <https://studfile.net/preview/5081488/page:17/> (характеристика крові)
82. <https://www.biausa.org/brain-injury/about-brain-injury/treatment/brain-injury-rehabilitation>
83. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3443469/> (Program Description: Physical Therapy in a Heart Failure Clinic)
84. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4325301/> (Exercise training in the management of patients with resistant hypertension)
85. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4369613/> (Evidence for exercise training in the management of hypertension in adults)
86. <https://www.nhlbi.nih.gov/health/health-topics/topics/stress/during>
87. Irish Association of Cardiac Rehabilitation Guidelines 2013
88. *Kinesiology of the Musculoskeletal System: Foundations for Physical Rehabilitation* by Donald A. Neumann Mosby; 3rd ed.
89. Lee AL, Burge AT, Holland AE. Airway clearance techniques for *Cochrane Database of Systematic Reviews.* 2015; 11.
90. Macêdo TMF, Freitas DA, Chaves GSS, Holloway EA, Mendonça KMPP. [Breathing exercises for children with asthma](#). *Cochrane Database of Systematic Reviews.* 2016; 4.
91. Magee D. *Orthopedic Physical Assessment.* – 6th Revised Edition, 2013. 1184
92. McNamara RJ, McKeough ZJ, McKenzie DK, Alison JA. Water-based exercise training for chronic obstructive pulmonary disease. *Cochrane Database of Systematic Reviews.* 2013; 12.
93. O’Sullivan S., Schmitz T. *Physical Rehabilitation: Assessment and Treatment.* – 4th ed. – Philadelphia: F.A. Davis, 2000. 687
94. *Pain Management in Rehabilitation.* Grabis, Martin; Monga, Trilok ; Grabis, Martin ; Monga, Trilok N. Demos Medical Publishing, LLC. 2002. p. 352
95. Pryor JA, Prasad SA. *Physiotherapy for Respiratory and Cardiac Problems.* Philadelphia: Elsevier Ltd, 4th Edition, 2008: 14 (470 - 494).
96. Scottish Intercollegiate Guidelines Network (SIGN). *Brain injury rehabilitation in adults.* Edinburgh: SIGN; 2013. (SIGN publication no. 130). [March 2013]. (<https://www.sign.ac.uk/assets/sign130.pdf>)

97. Sharp CR, [Rozanski EA](#). Physical examination of the respiratory system. Top Companion Anim Med, 2013;28(3):79-85.
98. SSM Health St. Mary's Hospital – Madison Cardiac Rehab Program Available from: https://www.youtube.com/watch?v=famkb_dtAF0&feature=emb_logo
99. Umphred's neurological rehabilitation sixth edition Darcy A. Umphred, Gordon U. Burton, Rolando T. Lazaro, Margaret L. Roller. Riverport Lane St. Louis, Missouri <https://craighospital.org/resources/disorder-of-consciousness-cognitive-recovery-following-tbi-levels-1-10-1> - навчальний відео курс про використання Шкали когнітивних порушень Ранчо